

Разпространението на Храбровото съчинение сред славянския свят — момент изляло приносен в трактовката на Куев — е едно от неспоримите, твърдо документирани свидетелства за ръководната роля на старата българска литература в културното издигане на руси и сърби още дълго време след ранния ѝ разцвет през IX—X век, за високия ѝ престиж, за общественото ѝ въздействие, за многостранното ѝ влияние. Името на Черноризец Храбр наред с името на Климент Охридски чертае най-широките географски граници на това влияние — от Северния Ледовити океан до Атон и от Уралските планини до Адриатическо море.

За да изясни произхода на преписите, а чрез тях — и разпространението на Храбровото произведение, авторът е снабдил всеки от публикуваните текстове с предварителни бележки, в които е направено общо описание на ръкописните източници: време на възникване, редакция, местонахождение, история на ръкописа и т. н. Запазват се, „доколкото е възможно“, особеностите на текста: правописни, езикови, палеографски. „Целта е да се получи по-добра и по-пълна представа за оригиналния текст“ (стр.185). Тези съображения на Куев, както и фактът, че обект на

изследването е извънредно важно, класическо произведение на средновековната българска литература, изглежда са го насочили към един, общо взето, необичаен текстологически подход: отделно издаване на всеки препис вместо групиране според установено родство и цялостно предаване на един или няколко основни преписа със съответните различения.

Върху този избор, разбира се, би могло да се спори, но очевидно е, че за автора той не е случаен и че в случая направеното по този начин издание има известни предимства като база за по-нататъшни изследвания.

Авторският текст на Сказанието все още не е реконструиран. До неотдавна познатите преписи бяха недостатъчни, за да се осъществи това дело. К. Куев разполага вече със 73 преписа, от които само 6 са фрагменти; трудът му съдържа и отделни важни данни във връзка с тяхната генеалогия. Може би е време авторът да пристъпи към възстановяването на първоначалния текст на това вълнуващо съчинение? Основания да му се отпави такова пожелание дава неговата нова книга, която го представя като най-компетентния познавач на Черноризец Храбр.

Лилияна Грашева

ОРИГИНАЛНО ИЗСЛЕДВАНЕ ЗА ЛУНАЧАРСКИ

На 12 септември м. г. в Киевския университет успешно защити докторска дисертация на тема „А. В. Луначарский и литературно-художественото движение 20-х годов“ Павел Андреевич Бугаенко, професор в Саратовския университет, издадена в отделна книга.

Започвам с тия предварителни изяснения, защото не само широките читателски маси, но и специалистите в България твърде малко научават какво се издава в Съветския съюз във от Москва и Ленинград. Може би това важи повече за литературоведите, защото, доколкото ми е известно, всеки физик или биолог по начало трябва да бъде информиран за всички новости в своята област, иначе той рискува да захване да работи върху проблем, който другите вече са решили. За специалистите в гуманитарните науки това правило като че не винаги е задължително. А напоследък се правят коренини преоценки на редица явления в разволя на художествената литература, по-иначе се изясняват отделни направления, стилове, естетически категории; налице са опити по нов начин да бъдат прочетени класиците и т. н. В тоя план отношението към богатото и многостранно литера-

турно и естетико-критическо наследство на Анатолий Василевич Луначарски може да се вземе като един от най-очевидните примери. Още през 1958 г. излязоха с пространни статии съветските литературоведи А. Лебедев, Н. Трифонов, О. Семеновски, а по-късно се появиха отделни книги — „Первый нарком просвещения“ на Н. Бычкова, А. Лебедев (1960), „А. В. Луначарский“ на А. Елкин (1961), „Эстетические взгляды А. В. Луначарского“ на А. Лебедев (1962) и др. Докторската дисертация на П. А. Бугаенко идва не просто да увеличи числото на изданията, а да запълни една съществена празнина в изследванията на неизвестния Луначарски. Тя е написана изключително въз основа на архивни материали или досега недостъпни документи, спомени, издания и пр. Оттук и нейното значение — научно и политическо.

В книгата се проследява нашироко и върху конкретни факти литературно-критическата дейност на Луначарски през 20-те години, неговите връзки и отношения с тогавашните писателски обединения и групи — Пролеткулт, Кузница, ЛЕФ, Серапионовите братя, РАПП; разглеждат се поотделно неговите програмни статии и рецензии, доклади върху творчеството на съвременни руски и чуждестранни автори, детайлно се

показва работата му като пръв съветски министър на просветата и културата в продължение на дванадесет години (1917—1929). От богатото на исторически справки изложение, читателят задълбочава познанията си за личността и делото на Луначарски.

Още през 20-те години Анатолий Василевич си спечелва широка популярност на крупен съветски специалист не само по въпросите на руската класическа и съвременна литература, но и като всепризнат авторитет в областта на театъра и живописата, автор на драми и сценарии за филми, всеотранно ерудиран по проблемите на античното и новото изкуство. И не само това. С цялостната си дейност Луначарски се възприема като един от най-близките сподвижници на В. И. Ленин — при това, не толкова поради дълга на министър на просветата и културата, колкото като страстен, убеден литературен критик, теоретик и историк на литературата и изкуството в национален и общоевропейски мащаб. С право П. А. Бугаенко обобщава: „Историческата роля на Луначарски се състои в това, че той бе един от изтъкнатите представители и създатели на новата марксистка литературна критика и естетика. . . Дори в блестящата плеяда на руските марксистки критици от края на XIX и началото на XX век, представена с имената на Плеханов, Воровски, Олмински, се отделила творческата индивидуалност на Луначарски. Критика Луначарски го отличава не само умението бързо да откликва на интересните и сложни явления в съвременното му изкуство, да ги изследва широко и многостранно, да прави дълбоки философски умозаклучения, но и да облича всичко това в изумително ярка форма, да придава на изложението истински чар и искрящо остроумие. Това бе действително критик-художник“ (стр. 15—16).

За нас, българските литературовеци, изследването на Бугаенко се налага преди всичко с обилния и нов материал, чрез който изяснява отношенията на Луначарски с футуристите изобщо и с Маяковски по-частно. В неговата изследователска работа изпъкват един основен принцип: да се установи литературно-историческата правда в нейната пълнота и достоверност. Бугаенко създава дълбоко необходимостта съвременният читател да бъде правилно ориентиран какво представлява руският футуризм (за разлика например от футуризма на Маринети), какво и как зрелият Маяковски отхвърля от футуристическата поетика, какво наследява от класиците, защо именно той се издига до положението на съветски поет-трибун. Луначарски пише: „Маяковски има нещастие то да започне по време на буржоазния декаданс, но има щастие то да излезе от него — пролетариатът го спаси. Той стъпва все повече и повече върху твърда почва“ (цитат по архивен материал). А по случай първата годишнина от смъртта на поета

Луначарски чете обширен доклад на тема „Владимир Маяковски — новатор“. Тук за пръв път е определено историческото значение на Маяковски, ролята и мястото му в развитието на съветската и световна пролетарско-социалистическа поезия.

Своеобразното в творческата личност на Луначарски и „интелигентската“ му природа в ония първи години на съветската власт много често го сблъскват с приятели и съидейници. Спрямо враговете Луначарски винаги е нападателен, безкомпромисен. Така дейците на Пролеткулта го обвиняват, че едва ли не покривителствувал футуристите и той е принуден публично да заяви: „Аз никога не съм бил футурист“. А представителите на тъй нареченото „академическо“ изкуство изпращат изложение направо до В. И. Ленин, че не друг, а Луначарски спомага за разложението на изобразителните изкуства в Съветска Русия. Вещност Луначарски е гледал далече напред и опрян на ленинските идеи, той гради камък по камък новата съветска литература, изкуство и култура. „До пресипване на гласа“ след Ленин Луначарски защитава устно и писмено принципите, по които може и трябва да се формира новата, съветската литература.

В книгата особено нашироко се поставя въпросът за разволя на социалистическия реализъм, на неговите фази и взаимоотношения с другите художествени методи — критическия реализъм, романтизма, футуризма и пр. Ето определеното на Луначарски, определение, което и днес активизира мисълта към нови идейни и творчески дирения: „Социалистическият реализъм е цяло направление, което ще доминира в течение на определена епоха (може би ще характеризира формата на изкуството в социалистическото общество, така да се каже, най-високите форми на истинско човешкото изкуство). . .“

Нямам намерение тук да предавам съдържанието на петте глави, които има книгата на Бугаенко. А една компетентна рецензия при нашите условия предполага основно познание поне на същите извори, които авторът установява, използва или прочита по своето. Но във от всяко съмнение е, че тая книга може и трябва да бъде прочетена от всеки, който иска да добие по-цялостна представа за литературното движение в Съветския съюз в периода от 1917 до 1932 г.; при възможност тя трябва да бъде преведена и издадена на български език.

Нека напомня — за пръв път името на Луначарски прониква у нас още през 1905 г., когато в Горна Оряховица излиза брошурата му „За художника вобще и за някои художници частно“, в превод на Георги Бакалов. Естествено много по-активно той е пропагандиран и превеждан след победата на Октомврийската революция. Неговите статии са печатани в списанията „Ново време“ (1922, кн. 24), „Нов път“ (1924, кн. 2, 17), „Наковалия“ (1926, бр. 44—49, 51, 64, 68,

122) във вестниците „РЛФ“ (бр. 99), „Щит“ (бр. 1, 4, 16), „Литературен глас“ (бр. 141, 186, 224) и др.; за него се изказват в статии и бележки Кр. Кюлявков, Хр. Радевски, Т. Боров, Д. Б. Митов, изобико през целия период на монархофашизма за българските прогресивни писатели и дейци на театъра и културата, Луначарски е един от безспорните и масово цитирани съветски автори в борбата им за нов реализъм и социално творчество. Ето защо трагичният край на Луначарски — починал на 23 декември 1933 г. в гр. Ментона, Южна Франция — извиква най-широк и вълнуващ отклик в българската културна общественост. В периода на култа

към личността на Сталин литературното наследство на Луначарски е „забравено“, името му се споменава рядко, обикновено с отрицателна характеристика. Наистина в многогодишната партийна, държавна, културно-строителна, литературно-творческа дейност на Анатолий Василиевич има приливи и отливи, но главното и определящото е, че той се изявява като един от най-горещите изразители на ленинските принципи в литературата, театъра, изкуството и културата. Такъв ни го „връща“ оригиналното изследване на П. А. Бугаенко.

Христо Дудевски